DEBRECENI REFORMÁTUS HITTUDOMÁNYI EGYETEM
DOKTORI ISKOLA

TÉZISFÜZET

az

Ámósz és Malakiás könyvei üzenetének és teológiai szempontjainak összevetése

című doktori értekezéshez

Készítette:
BIHARI SÁNDOR
református lelkipásztor

Témavezetők:
Dr. habil. ENGHY SÁNDOR
egyetemi tanár
Dr. habil. NÉMETH ÁRON
egyetemi docens

Debrecen
2026.

I. A dolgozat tárgya

Ámósz és Malakiás könyve az általuk felvetett kérdésekre hasonló témák mentén keresnek s kínálnak feleletet. Megoldásként egyaránt a vég kezdetének keretrendszerében értelmezik a nép sorsát s találják meg „boldogulását". Ámósz könyve áttekintésében mindez beágyazódik a kettészakadt ország végzetes történelmi katasztrófáihoz vezető, kihívásokat s számos visszásságot magában hordozó korszakába. Malakiás könyvének kitekintésében ugyanakkor az is felfedezhető, hogy a kérdésfelvetések a babiloni fogság utáni újrakezdést követően is relevánsak és aktuálisak maradtak. Vitái értelmezhetőek a megtört lendület vég-, vagy holtpontjaiként, amelyek azonban megújult perspektívát a vég kezdetének tovább mutató, ám visszafelé is hatni igyekvő szemléletében kapnak. Miközben tehát a két könyv kortörténeti háttere, irodalmi formája és teológiai kontextusa eltér egymástól, aközben az általuk adott helyzetértékelés és az azokra nyújtott felelet hasonló logika mentén építkezve kerül kibontásra.

A két könyv vizsgálata során e logikai építkezés feltárására és bemutatására törekedtem. A kibontakozó gondolati struktúra mentén jelentős figyelmet kapott a feltáruló hasonlóságok s ellentétek egybevetése. Noha az sem érdektelen, hogy különböző témák miként lehetnek – még az említett távlatokban is – az üzenetformálás elengedhetetlen egységei, az ebben betöltött szerepük azonban különösen is figyelemre méltó.

II. A vizsgálat módszere

Ámósz és Malakiás könyveinek összevetése során négy olyan témakörre fókuszáltam, amelyek mindkét könyvben meghatározó szerepet töltenek be: 1) a szociáletikai visszásságok kritikája, 2) a vallási-kultikus viszonyok bírálata, 3) az idegen népek témája, 4) az Úr napja és az eszkatológia tematikája. Ebből következik, hogy a dolgozatban választott vizsgálati módszer sem lehetett egy versről versre vagy fejezetről fejezetre haladó munkafolyamat. Az egyes témák kifejtésében az adott könyvbe való betagolódásuk és egymáshoz való viszonyuk volt az irányadó. Ennek következménye az is, hogy a témák egymásutáni magyarázata sem a könyvek olvasási sorrendjéhez igazodik, hanem a gondolati struktúra építkezését igyekszik követni.

A dolgozat témaválasztását erősíti a Kisprófféták könyve kapcsán az elmúlt évtizedekben kialakult és máig eleven diskurzus. A korábbi időszakok kimerítő alaposságú diakrón szemléletű kutatása az utóbbi időben hangsúlyosan kiegészült a szinkrón vizsgálat eredményeinek előtérbe helyezésével. Így a két megközelítés lényegében egymást kiegészítő munkamódszerré vált, mely az anyagok vizsgálata és magyarázata során, ha nem is feltétlen szintézist, de fontos kapcsolatot alkot.

Munkám során én is hasonló megközelítést követtem. A dolgozat témájából adódóan azonban a végső következtetések súlypontja a szinkrón analízis és a holisztikus szemlélet felé tolódott el.

Bár Ámósz és Malakiás könyvének gazdag kommentárirodalma van, s a Kisprófétáék könyvével foglalkozó munkák is szaporodnak, a két könyv egybevetése eddig nem kapott nagyobb figyelmet. Pedig a vizsgált témák egyenként s együtt is fontos szerepet játszanak mind Ámósz, mind pedig Malakiás könyvében, s lehetőséget adnak az összevetésre és új felismerések keresésére.

III. A dolgozat gondolatmenete és felépítése

A dolgozat felépítése és gondolatmenete alapvetően a már fentebb ismertetett témák logikai rendjéhez igazodik, melyet több, fontos szempontokat tisztázó egység is körülvesz. Először a dolgozat célkitűzései, alapfogalmai és módszertana kerül tisztázásra (I. fejezet). Ezt követi Ámósz és Malakiás könyveinek, valamint a Kisprófétáék könyvének bevezetéstani ismertetése, mely feltárja azt a történelmi, irodalomkritikai és teológiai hátteret, melyek mentén a könyvek összevetése történik (II. fejezet). A dolgozatban részletesen tárgyalt négy téma nagyobb egységét (IV–VII. fejezetek) egy, a Malakiás könyvének epilógusa (Mal 3,22–24) kapcsán formált keret veszi körül (III. és VIII. fejezetek), mely fontos támpontokat ad a témák révén felsejlő összkép tekintetében. E fejezetek nem a Mal 3,22–24 szimpla magyarázatai szeretnének lenni, hanem a tárgyalt témák súlyának és könyveken belüli jelentőségének előrevetítése (III. fejezet), majd pedig csokorba szedett, összegző szemléletű lekerekítése (VIII. fejezet). Az így formált inklúzió egyúttal a dolgozat kohézióját is igyekszik megmutatni. Az egyes témák összevetése először a szociáletikai visszásságok területén történik meg (IV. fejezet), melyet a kultusz és kultuszkritika elemzése követ (V. fejezet). Hangsúlyeltolódással ugyan, de e témák egyaránt a könyvek üzenetének magját s kiinduló pontját képezik, s nemcsak, hogy párhuzamosan futnak egymás mellett, de részben egymással is átfedésbe kerülnek. Csak ezek ismertetése után kerül bemutatásra az idegen népek és Izráel témája (VI. fejezet), mely, a két könyv bevezető egységeként, a kritikus hangot megütő témák üzenetének teológiai alapjait is tisztázza, valamint a záró téma hátterét is felfesti. A különböző témák vizsgálatának sorát végül az Úr napja és az eszkatológia nagy témaköre zárja le (VII. fejezet). E végső szavak kimondása – noha nem feltétlen a könyvek befejezéseként – a gondolati struktúra záró eleme is egyben. Hermeneutikai és teológiai aspektusaik a könyvek egészének értelmezése és megértetése szempontjából meghatározóak. A már említett VIII. fejezet tematikus zárszava után maga a dolgozat az elért eredmények bemutatásával és összegzésével zárul (IX. fejezet).

IV. Tézisek és eredmények

1. Noha előállásuk összetett szerkesztői és hagyományozási folyamatot feltételez, Ámósz és Malakiás könyvei a szociáletikai kritika, a kultuszkritika, az idegen népek és Izráel, valamint az Úr napja és az eszkatológia témái mentén mégis releváns módon összevethetőek. A négy téma ugyanis mindkét könyvben meghatározó szerepet tölt be, s hasonló gondolati építkezés figyelhető meg bennük.

2. A *szociáletikai visszásságok* témaköre a két könyvben két nagyon különböző módon kerül megjelenítésre. Ámósz könyve az egzisztenciájukban veszélyeztetett rétegek elszenvedett méltánytalanságait eleveníti meg (עָנִי/עָנָו, צַדִּיק, דַּל, אֶבְיוֹן), s az „elevenre tapintás” szándéka érzékelhető benne. Malakiás könyve a klasszikus *personae miserae* csoportjának nehézségeit idézi (שָׂכִיר, אַלְמָנָה, יָתוֹם, גֵּר), ugyanakkor a Mal 3,5b-nek már van egy katalógus jellege is. A שְׂכַר־שָׂכִיר, vagyis a bérmunkás bérének az első helyre kerülése azonban a témakör továbbra is aktuális voltát hangsúlyozza. A mindkét könyv esetében hasonló igékkel leírt (עָשַׁק és נָטָה) negatív szituációk pedig már az üzenet további kifejtésének lehetőségét is megteremtik. A מִשְׁפָּט érvényesülésének megkérdőjelezése ugyan egyaránt alapvetése a könyveknek, de tökéletesen ellentétes irányultsággal. Míg Ámósz könyve esetében a szociáletikai visszásságokat elkövetők kerülnek e kritika célkeresztjébe, addig Malakiás könyvében már az isteni igazságosság az, amit kétségbe vonnak. Miközben azonban a szociáletikai visszásságok említése egyik esetben sem kínál átfogó társadalomkritikát, a kifogásolt szituációk egyaránt támpontot biztosítanak egy, az isteni pozícióból kínálkozó perspektíva bemutatására.

3. A *kultusz és a kultuszkritika* témaköre ugyancsak meghatározó szerepet tölt be mindkét vizsgált könyv esetében. A két könyvön belül a kifejezések használatában megfigyelhető párhuzamosság (pl. נָגַשׁ, לֹא אֶרְצֶה, מִנְחָה, חַג, מִזְבֵּחַ) a Kisprófféták könyvének szintjén is jelentősnek mondható. A szociáletikai visszásságok témájával ellentétben azonban a kultuszkritika sokkal egyöntetűbb helyet foglal el Malakiás könyvében. Miközben Ámósz könyvének határozott elutasítása nem jár együtt a kultuszi környezet helyreállításának programszerű igényével, Malakiás könyvének szempontrendszerében éppen ez az Isten által vázolt menetrend egyik fontos eleme.

A két könyv üzenetének meghatározása kapcsán ugyanakkor párhuzamosság tapasztalható a szociáletikai visszásságok, valamint a kultusz kritikai szemlélete között.

Először is a kritika nem önmagában a kultusz vagy az áldozati rendszer ellen fogalmazódik meg, hanem az ellen, hogy a mindennapi gyakorlat elfedi, vagy

akár igazolhatja is a társadalomban kialakult és a közösséget mérgező bűnöket és igazságtalanságokat. A problémafelvetés képei ezért többnyire a hétköznapok fonákságának a kultuszi környezetben megjelenő praxisát idézik fel. Mindez ugyanúgy tetten érhető Malakiás könyvének laikusokat és papokat egyaránt ostorozó rétegeiben, mint Ámósz könyvének a szociáletikai visszásságokat leleplező szituációk kultuszi háttérrel való kiegészítésében.

Másodszor pedig mindkét téma hasonló szerepet tölt be mindkét könyvben. A kultusz mentén szóvá tett visszásságok éppúgy az üzenet formálásának és megépítésének alapelemei, mint látható volt az a szociáletikai visszásságok esetében. E két terület együtt nemcsak, hogy kiegészíti egymást, hanem együttesük növeli is a kritikai hang súlyát, nagyobb teret adva ezáltal a konklúziók kialakításának, s kellő nyomatékot a végső szavak kimondásának.

4. Az *idegen népek és Izráel* témakörének megjelenítésében Ámósz könyvének sorozatra épülő logikai rendszerét Malakiás könyve esetében a párhuzam világa veszi át. Míg az Ám 1–2 a népek bűnei után Izráel bűnös voltának feltárását készíti elő, addig a Mal 1,2–5 Ézsauja és Edómja az isteni szeretet és kegyelem Izráel iránti nagyságának kiemelését szolgálja. Noha Malakiás könyve esetében inkább feltételezhetünk valamilyen „indulatot”, mint Ámósz könyvének sablonokra épülő képeiben, azt is észrevehetjük, hogy ez olyan terület, ahol a gyakorlati tapasztalat és a teológiai szempontok kéz a kézben járnak. Ez utóbbi pedig különösen fontos az idegen népek témájának megértése és értelmezése kapcsán. Nem mást jelent mindez, mint Izráel Isten előtti pozíciójának meghatározását, melynek tisztázása végül nem kerülhető meg az idegen népek esetében sem. Vagyis a népek kérdéskörének a két könyv bevezető egységeibe való beemelése a gondolati struktúra megalapozását, egyszersmind elvi és teológiai pozícionálását is jelenti.

A két könyv alapállása közötti különbség leginkább az isteni nézőpont irányultságának eltérő módozatában ismerhető fel. Ámósz könyve esetében mindez Izráel bűnösségének szemüvegén keresztül mutat az ítélet perspektívája felé, míg Malakiás könyve esetében Isten szeretetének tükrében az ítélet és üdvösség kettősségéből tárul fel valami. Ezért mindkét esetben feltételezhetjük, hogy a könyvek bevezető szakaszai nemcsak a gondolati struktúra alapozásának szerepét töltik be, hanem felmutatják a megépítendő üzenet irányát és részint előre vetítik annak tartalmát is.

Bár az idegen népek szerepe a Kisprófétáék könyvén belül is jelentősnek mondható, mégsem tekinthető egységes szemléletű témakörének. Vannak azonban olyan közös szempontok, amelyek mind a nagyobb korpusz, mind pedig Ámósz és Malakiás könyvei kapcsán kiemelhetőek.

Az egyik ilyen az idegen népek és Izráel kapcsolata mentén bontakozik ki, s alapja, hogy mindannyian Isten előtt kell megálljanak. Amennyiben tehát Isten

ítéletében egyazon rendet és sorsot rendelte Izráel és az idegen népek számára, Izráel sorsának rendezése kapcsán a helyreállítás és az üdv világában is találkozhatunk az idegen népek sorsának pozitív szemléletű változásával.

A másik pedig Edóm kapcsán fedezhető fel. A Kisprófféták könyvének sajátossága ugyanis, hogy Edóm ellenségeskedésével kapcsolatban azt is hangsúlyozza, hogy azt a testvéri kötelék ellenére teszi (Ám 1,11; Abd 10; Mal 1,2–5). Edóm kiemelése ugyanakkor nem csupán Ámósz és Malakiás könyvei közti fontos párhuzam, hanem a téma adaptivitását, s egyúttal a *thema* és a *rhema* dinamizmusát is megmutatja (Ám 9,12; Mal 1,2–5).

5. Az *Úr napja és az eszkatológia* témájával a vizsgált könyvek és témák gondolati struktúrájának záró egységéhez és egyben végkifejletéhez érkezünk meg. Az alapozás és a problémák felvetése révén immár a befejezés értelmezési lehetőségei kerülnek terítékre. Az így képzett üzenet felépítményének fontos eleme, hogy a kritikát nem hagyja kiüresedni, hanem következményt rendel hozzá. Vagyis a bemutatott perspektívák és azok etikai imperatívuszának együttese a teológiai szempontok mellett, azok gyakorlati vonatkozásait is megadja. Emellett mindkét könyv tudatosan hagyatkozik is az egyéb témakörök révén elhangzottakra, s épít azok megállapításaira.

Közös jellegzetessége a könyveknek az Úr napja témájának radikális újraértelmezése. Ámósz könyve esetében látványosabb, ahogyan ez kétszer is és egymáshoz képest is megtörténik, de Malakiás könyve esetében is megfigyelhető a téma újraértékelése s ismételten áthangolt kommentárja.

Miközben Ámósz könyve erősen polemikus szempontrendszert követ, addig Malakiás könyve beszédegységeinek van egy jellegzetesen apologetikus színezete. Malakiás könyvének radikalizmusa ugyanis inkább az üdvös-lét igenlése melletti kiállásában mutatkozik meg, szemben Ámósz könyvének a bekövetkező pusztulásra és a pusztulás következményeire irányuló figyelmeztetéseivel.

A malakiási anyag fontos és újszerű eleme a személyes felelősség és az egyén sorsa alakulásának eszkatologikus perspektívában való megjelenítése. Ugyanakkor az ítélet disztingváltságának képe Ámósz könyvének is részét képezi, csak nem az egyéni szempontok, hanem kollektív szemléletének figyelembevételével. A két megközelítést azonban lényegi eltérésként kell értékelnünk. Malakiás könyvében ezáltal ugyanis egy egyre inkább kibontakozó ellentét követhető nyomon, Ámósz könyve esetében ugyanakkor a maradékot utólag helyreállító üdvösség gondolata fejeződik ki.

Az Úr napja témája tehát egyszerre szerteágazó és összetett. Mindazonáltal leginkább talán ez tekinthető a Kisprófféták könyve nagy témájának. Az általa formált ív mindenképpen fontos karaktere a Kisprófféták könyvének. Kifejezetten

tudatosítja mindezt Malakiás könyve epilógusa. Segítségével mesteri módon építve fel a tanulság és tanúság világának óva intő párosát.

DOCTORAL SCHOOL DEBRECEN REFORMED THEOLOGICAL UNIVERSITY

Doctoral (PhD) Dissertation

A Comparison of the Messages and Theological Perspectives of the Books of Amos and Malachi

Thesis Summary

Prepared by: SÁNDOR BIHARI

Supervisors:
Dr. habil. SÁNDOR ENGHY
Dr. habil. ÁRON NÉMETH

Debrecen
2026

I. Subject of the Dissertation

The Book of Amos and the Book of Malachi address the questions they raise by seeking and offering answers along similar thematic lines. In both cases, the fate of the people and their "blessedness" are interpreted within the framework of the "beginning of the end". In the Book of Amos, this perspective is embedded in an era marked by challenges and numerous contradictions, ultimately leading to the catastrophic historical events that brought about the downfall of the divided kingdom. In the Book of Malachi, however, it is also evident that these questions remained relevant and timely even after the new beginning that followed the Babylonian exile. Its disputes may be understood as expressions of a broken momentum or as points of exhaustion and impasse. Yet, they open up a renewed perspective: one that looks beyond the present toward the "beginning of the end" while also seeking to allow the future perspective to reshape the present and even to work backward upon it. Thus, although the historical settings, literary forms, and theological contexts of the two books differ, their assessment of the situation and the answers they offer unfold according to a remarkably similar logic.

In examining the two books, I sought to uncover and present the underlying logic, namely, the interrelationship and organization of their themes. In light of the emerging thematic structure, considerable attention was devoted to comparing their similarities and differences. Although it is by no means uninteresting to consider how different themes can constitute indispensable components in shaping the message even across such a span of time, their particular role in the formation of this thematic structure is especially noteworthy.

II. Methodology of the Dissertation

By comparing the Books of Amos and Malachi, I focused on four thematic areas that play a defining role in both books: (1) criticism of social-ethical abuses, (2) criticism of religious and cultic practices, (3) the theme of the foreign nations, and (4) the Day of the Lord and eschatology. Accordingly, the method of investigation adopted in this study could not be a verse-by-verse or chapter-by-chapter approach. In the exposition of each theme, the guiding considerations were its integration into the respective book and its relationship to the other themes. Consequently, the themes are not discussed in the order in which the books are read; rather, their presentation follows the logical organization of the underlying themes.

The choice of topic for this dissertation is further supported by the lively and ongoing scholarly discourse that has developed in recent decades concerning the Book of the Twelve. The extensive diachronic research characteristic of earlier

periods has, more recently, been complemented by an increasing emphasis on the findings of synchronic analysis. The two approaches have thus essentially become complementary methods of inquiry, which, in the examination and interpretation of the material, are closely interconnected, even if they do not necessarily result in a synthesis. The present dissertation likewise adopts such an approach. Given its subject, however, the conclusions place greater emphasis on synchronic analysis and a holistic approach.

Although the Books of Amos and Malachi have a rich body of commentary literature, and the number of studies on the Book of the Twelve continues to grow, the comparison of these two books has so far received relatively little attention. Yet the themes examined here play an important role, both individually and collectively, in the Books of Amos and Malachi, offering opportunities for comparison and the pursuit of new insights.

III. Structure of the Dissertation

The structure and argument of the dissertation follow the logical order of the themes outlined above with several sections that clarify key aspects of the investigation. First, the dissertation sets out the aims, basic concepts, and methodology (Chapter I). This is followed by an introductory overview of the Books of Amos and Malachi, as well as the Book of the Twelve, which explores the historical, literary-critical, and theological background for comparing the books (Chapter II).

The larger section devoted to the four themes examined in detail in the dissertation (Chapters IV–VII) is set within an interpretive framework developed in relation to the epilogue of the Book of Malachi (Mal 3:22–24) (Chapters III and VIII). This framework provides important points of orientation for the overall picture that emerges from the themes under investigation. These chapters are not intended simply as interpretations of Mal 3:22–24. Rather, Chapter III anticipates the significance and weight of the themes within the books, while Chapter VIII brings them together in a concluding, synthesizing perspective. The resulting inclusio also demonstrates the coherence of the dissertation as a whole.

The comparison of the individual themes begins with social-ethical abuses (Chapter IV), followed by an analysis of cult and cult criticism (Chapter V). Despite differences in emphasis, both themes constitute the core and point of departure for the books' message. They not only run parallel to one another but also partially overlap. Only after these themes have been examined is the theme of the foreign nations and Israel presented (Chapter VI). As an introductory component of both books, this theme also clarifies the theological foundations underlying the messages of the themes that express criticism, while providing the background for the concluding theme.

The examination of the various themes culminates in the major theme of the Day of the Lord and eschatology (Chapter VII). The articulation of these final words, although not necessarily occurring at the conclusion of the books, also constitutes the concluding element of the thematic structure. Their hermeneutical and theological dimensions are decisive for the interpretation and understanding of the books as a whole.

Following the thematic conclusion in Chapter VIII, the dissertation concludes with a presentation and synthesis of the results (Chapter IX).

IV. Theses and Findings

1. Although their formation presupposes a complex editorial and tradition-transmission process, the Books of Amos and Malachi can still be meaningfully compared concerning the themes of social-ethical criticism, cult criticism, the foreign nations and Israel, and the Day of the Lord and eschatology. These four themes play a defining role in both books, and a similar thematic structure is evident in each.

2. The theme of social-ethical abuses is presented in two very different ways in the two books. The Book of Amos draws attention to the injustices suffered by social groups whose existence is under threat (אֶבְיוֹן, דַּל, צַדִּיק, עָנָו/עָנִי), and an intention to "touch a raw nerve" can be discerned in it. The Book of Malachi evokes the difficulties faced by the classical group of *personae miserae* (שָׂכִיר, אַלְמָנָה, יָתוֹם, גֵּר), while Mal 3:5b already has a distinctly catalogical character. However, the fact that the שְׂכַר־שָׂכִיר, that is, the wages of a hired worker, is placed first, underscores that the issue remained topical. The negative situations described in both books with similar verbs (עָשַׁק and נָטָה) already provide the basis for the further unfolding of the message.

Although the questioning of the realization of מִשְׁפָּט is a fundamental premise of both books, it is directed in diametrically opposite ways. Whereas in the Book of Amos those who perpetrate social-ethical abuses become the objects of this criticism, in the Book of Malachi it is divine justice that is called into question. Yet, while the references to social-ethical abuses in neither case constitute a comprehensive critique of society, the situations criticized in both books provide a point of departure for presenting a perspective that emerges from the divine standpoint.

3. The theme of the cult and of cult criticism likewise plays a defining role in both books under consideration. The parallels observable in the use of terminology within the two books (e.g., נָגַשׁ, לֹא אֶרְצֶה, מִנְחָה, חַג, מִזְבֵּחַ) may also be regarded as significant within the context of the Book of the Twelve. In contrast to the

theme of social-ethical abuses, however, cult criticism occupies a much more consistent place in the Book of Malachi. While the Book of Amos's emphatic rejection of the cult is not accompanied by a programmatic demand for the restoration of the cultic setting, in the Book of Malachi this restoration constitutes an important element of the course of action set out by God.

At the same time, a parallel can be observed in how the two books address social-ethical abuses and present their critical perspectives on the cult, both of which shape their messages.

First, the criticism is directed not against the cult or the sacrificial system, but against the way everyday practice conceals or may even justify the sins and injustices that have developed within society and poison the community. The imagery through which these issues are raised therefore generally evokes, within the cultic setting, practices that reflect the distortions of everyday life. This can be observed both in those passages of the Book of Malachi that censure laypeople and priests alike and in the Book of Amos, where situations exposing social-ethical abuses are set within a cultic context.

Second, both themes serve a similar function in both books. The violations addressed in connection with the cult are just as fundamental to the formation and shaping of the message as the social-ethical injustices discussed above. Taken together, these two areas not only complement one another but also strengthen the critical dimension of the message, thereby providing a broader basis for drawing conclusions and giving appropriate weight to the articulation of the final words.

4. In the presentation of the theme of the foreign nations and Israel, the Book of Amos's sequential logic gives way in the Book of Malachi to a pattern of parallels. Whereas Amos 1–2, following the sins of the nations, prepares the way for exposing Israel's guilt, Mal 1:2–5, by presenting Esau and Edom, highlights the greatness of divine love and grace toward Israel. Although in the Book of Malachi we may discern a greater degree of "emotional charge" than in the formulaic imagery of the Book of Amos, we can also observe that this is an area in which practical experience and theological considerations are closely intertwined. This is particularly important for understanding and interpreting the theme of the foreign nations. Ultimately, all this concerns the definition of Israel's position before God, the clarification of which cannot be avoided even when considering the foreign nations. In other words, the incorporation of the question of the nations into the introductory sections of the two books serves to establish the thematic structure and, at the same time, to provide it with its fundamental theological orientation.

The difference between the two books' basic orientations can be recognized most clearly in the different ways in which the divine perspective is directed. In the Book of Amos, this perspective, viewed through the lens of Israel's guilt,

points toward the prospect of judgment, whereas in the Book of Malachi, in the light of God's love, the duality of judgment and salvation comes into view. We may therefore assume in both cases that the introductory sections of the books serve not only to establish the thematic structure but also to indicate the direction in which the message unfolds and, to some extent, to anticipate its content.

Although the role of foreign nations can also be considered significant within the Book of the Twelve, the theme cannot be regarded as uniformly approached. There are, however, certain common perspectives that can be identified both within the larger corpus and in the Books of Amos and Malachi.

One such perspective emerges from the relationship between the foreign nations and Israel and is grounded in the fact that all must stand before God. If, therefore, God has ordained the same order and fate for Israel and the foreign nations in his judgment, then, in the ordering of Israel's fate, the sphere of restoration and salvation likewise allows for a positive transformation in the destiny of the foreign nations.

The other can be identified in connection with Edom. A distinctive feature of the Book of the Twelve is that, in relation to Edom's hostility, it also emphasizes that Edom acts despite the fraternal bond (Amos 1:11; Obad 10; Mal 1:2–5). The prominence given to Edom, however, is not merely an important parallel between the Books of Amos and Malachi; it also demonstrates the adaptability of the theme and, at the same time, the dynamic interplay between *thema* and *rhema* (Amos 9:12; Mal 1:2–5).

5. With the theme of the Day of the Lord and eschatology, we arrive at the concluding section and, at the same time, the culmination of the thematic structure of the books and themes under consideration. Having laid the foundations and raised the questions, the interpretive possibilities offered by the conclusion now come into view. An important element in the structure of the message thus constructed is that it does not allow criticism to remain without consequences, but instead draws out its implications. In other words, the perspectives presented, along with their ethical imperatives and theological dimensions, also bring their practical implications into view. Moreover, both books deliberately draw on what has been articulated in the other thematic areas and build upon the insights gained from them.

A common feature of the books is their radical reinterpretation of the theme of the Day of the Lord. In the Book of Amos, this process is particularly conspicuous, as the theme is reinterpreted twice, each time in relation to its previous formulation. Yet the Book of Malachi likewise exhibits a reassessment of the theme and a repeatedly reoriented interpretation of it.

Whereas the Book of Amos adopts a strongly polemical perspective, the speech units of the Book of Malachi are distinctly apologetic. The radicalism of

the Book of Malachi is expressed rather in its affirmation of life oriented toward salvation, in contrast to the warnings in the Book of Amos concerning the destruction that is to come and its consequences.

An important and innovative element of the Book of Malachi is its presentation of personal responsibility and the way the individual's fate unfolds within an eschatological perspective. At the same time, the notion of differentiated judgment is also present in the Book of Amos. However, there it is expressed not in terms of individual distinctions but within a collective framework. The two approaches, however, must be regarded as fundamentally different. In the Book of Malachi, this gives rise to an increasingly pronounced opposition, whereas in the Book of Amos it is the idea of salvation through the eventual restoration of the remnant that is expressed.

The theme of the Day of the Lord is thus both multifaceted and complex. Nevertheless, it may perhaps be regarded above all as the major theme of the Book of the Twelve. The arc shaped by this theme is certainly an important characteristic of the Book of the Twelve. The epilogue of the Book of Malachi makes this particularly explicit, skillfully bringing together a cautionary lesson and a testimony.

V. A témához kapcsolódó közlemények[1] – Publications Related to the Topic

BIHARI, S.: Ámósz és Malakiás könyvének társadalomkritikája – Szóvá tett visszásságok mint a gondolati struktúra lényegi elemei, in: *Sárospataki Füzetek* 29/1 (2025), 15–24.

BIHARI, S.: Ámósz és Malakiás teológiájának vizsgálata és összevetése, in: Dankó L. (szerk.): *Interdiszciplináris Doktorandusz Kollokvium rezüméfüzete*, Sárospatak, MTA-MAB Teleki József Akadémiai Klub – MTA-MAB Vallástudományi Munkabizottság, Magyar Tudományos Művek Tára, 2023, 5. Elérhetőség: MTMT Adatlap (Publikáció azonosító: 34395841).

[1] MTMT azonosító: 10083362